

Bulletin společnosti přátel historie města Chrastavy

№ 264

4-2019

Marktplatz 1905

Náměstí 2015

Nález téměř osmdesát let staré tabulky se vzkazem

V únoru letošního roku jsme byli požádáni o překlad nápisu na prkénku, které bylo nalezeno při výměně vchodových dveří do budovy bývalých dřevozpracujících závodů ve Vítkovské ulici (dnes areál společnosti Vzduchotechnik). Dřevěná deska tvořila výplň původních dveří a při jejich demontáži byla bohužel nechtíc poškozena příčným řezem. Přesto je nápis, až na výjimky, dobře čitelný a my jsme se tedy mohli pokusit o jeho „rozluštění“. Protože je text sepsán starým německým psacím písmem (kurrentem), požádali jsme rodilou mluvčí se znalostí této abecedy o přepis do latinky a následně jsme mohli přistoupit k překladu do češtiny. Výsledek předkládáme našim čtenářům.

Překlad nápisu:

Tyto domovní dveře byly vyrobeny v Rakousku.

Tuto továrnu koupil a přestavěl (přistavěl) Walter Prade v roce 1939.

Tyto dveře byly upraveny Gustavem Herknerem, truhlářem z Dlouhého vrchu čp. 75 v červnu 1940. Válečný rok.

Válka byla zahájena 1. září 1939 v Polsku, poté v Dánsku, Norsku, Nizozemsku, Belgii, Francii, Anglii.

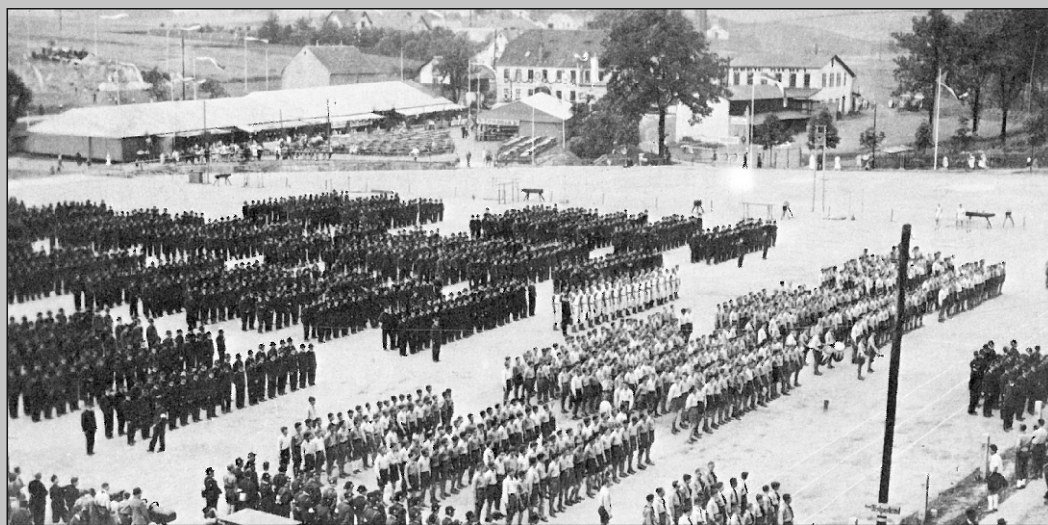
Původce tohoto celého zla bude (se stane) příštím (nečitelné, zde je prkénko rozříznuto)

Všude byli němečtí vítězové. Paříž byla 14. června 1940 Němci bez boje obsazena.

A válka pokračuje. Do kdy ???

Už nemůžu čekat, prkénko musím vsadit.

15. 6. 1940

Pradeova továrna (nahore) a přilehlé pozemky posloužily v roce 1936 jako zázemí pro 30. ročník Župní tělovýchovné slavnosti Ještědsko-jizerské župy, jehož se zúčastnilo na 5000 cvičenců (cvičili pouze muži) a 4000 hostů a diváků. Hřiště slouží dnes jako fotbalový stadion TJ Spartak Chrastava. Akci pořádali členové místní tělovýchovné organizace DTV.

Nápis nám přináší krátké svědectví z Chrastavy z počátku druhé světové války. Autorem textu mohl být truhlář Herkner, ale také třeba některý ze zaměstnanců továrny, kteří měli na starosti osazení upravených dveří. Méně pravděpodobné je, že zprávu sepsal sám majitel podniku Walter Prade.

Po prvním přečtení se může zdát, že autor textu je odpůrcem války a že původcem této pohromy je Hitler, proto také sdělení uschovává, když desku používá jako výplň dveří. Je-li tomu tak, jde o pěkný příklad občanského nesouhlasu (byť

utajeného) proti rozpoutání války německou říší. Po dalším studiu nápisu se však vkrádají pochybnosti. Slovo Urheber, tedy původce (iniciátor, autor), v tomto případě ten, kdo způsobil válku, je v textu hned dvakrát; poprvé u podtrženého názvu Anglie. Dále následuje věta, že Původce tohoto zla bude příštím ..., kde bohužel rozuzlení je ztraceno díky řezu. V další větě je rovněž podtrhnut název hlavního města Francie, Paříže. Zdá se tak, že pisatel za původce válečného běsnění považuje Anglii a Francii, zřejmě jako vítězné mocnosti I. světové války a signatáře Versailleské mírové smlouvy z června 1919, na základě které Německo např. přišlo o část svého území v Evropě, o své kolonie a bylo odsouzeno k rozsáhlým reparacím. Obsah smlouvy udávala zejména „velká trojka“, sestávající z premiéra Francie, premiéra Velké Británie a prezidenta Spojených států amerických. Prezident Woodrow Wilson Versailleskou smlouvu sice přímo na místě podepsal, avšak senát Spojených států ji odmítl ratifikovat. Pensylvánský senátor Philander Knox Wilsonovi údajně řekl: "Pane prezidente, po důkladném zvážení jsem dospěl k názoru, že tato smlouva není předzvěstí míru, nýbrž války, války, která bude mnohem ničivější než ta, již jsme právě ukončili. Uznávaný ekonom John Maynard Keynes, který na konferenci zastupoval britské ministerstvo financí, napsal: "Pokud přijmeme názor, že Německo musí být ožebračeno a jeho děti musí hladovět, odvažují se tvrdit, že na sebe pomsta nenechá čekat." (Informace k Versailleské dohodě s využitím Wikipedie.) Z tohoto pohledu by i takto interpretovaný názor autora textu na ukryté tabulce byl pochopitelný. Otázkou pak ovšem zůstává, proč bylo v tomto případě prkénko s nápisem ukryto, když nepochybně šlo o většinový názor v souladu se státní ideologií třetí říše.

Pokud byste po přečtení originálního nebo přeloženého textu nabyli jiného dojmu, napište nám.

Stručné poznámky k místopisným a osobním údajům

Walter Prade byl v době vzniku nápisu majitelem továrního objektu čp. 320 ve Vítkovské ulici. Podnik byl postaven v roce 1841 chrastavským mistrem Josefem Hilgerem jako mlýn a přešel v roce 1858 na Franze Schwarze. V roce 1877 ho koupil Ferdinand Marx, postavil a zřídil zde přádelnu odpadní ovčí vlny. V roce 1901 byly budovy podniku ještě jednou rozšířeny přístavbou. Marx továrnu pronajal svému zeti Josefu Worfovi, který zde zřídil přádelnu lamí vlny a mykané příze

vybavenou nejnovějšími stroji. Tenkrát bylo zaměstnáno ve 2 velkých sálech 24 dělníků. Vítkovský potok poskytoval vodní energii 15 koňských sil (PS), parní stroj 25 PS. V roce 1917 prodal Worf celé strojní vybavení Augustu Ehrlichovi z Kateřinek, který podnik smluvně převzal a vedl dál. O čtyři roky později přešlo celé dědictví na syna Ferdinanda Marxe, Ing. Karla Marxe. Ten přeměnil podnik na strojní továrnu a vybavil ji moderními obráběcími stroji. V roce 1932 došlo kvůli nedostatku zakázek k zastavení výroby a k likvidaci, na čemž se také podílela okolnost, že se podnik nespecializoval na výrobu určitých strojů.

V roce 1936 koupil továrník Franz Prade z Andělské Hory celý komplex budov se všemi pozemky a zřídil přádelnu na odpadní bavlnu a lamí vlnu pro svého syna Waltera. Na obytný dům bylo přistavěno druhé patro. Ačkoli byl podnik nyní kompletně vybaven novými stroji, po odsunu Němců údajně v této výrobě nepokračoval.

(Informace z knihy Kratzau, *Schicksal einer sudetendeutschen Stadt*, R. Schwertner, Mannheim 1966.)

Pohlednice pořízená v meziválečném období z vrcholu Dlouhého vrchu nám prozrazuje mnohé o této okrajové lokalitě.

První stavbou, kterou můžete vidět na temeni hory je vyhlášená restaurace pod Dlouhým vrchem hostinského Eduarda Lindnera (z ní se ale dodnes dochovaly jen schody a zasypané sklepení).

Budova vpravo je čp. 185 s truhlárnou Gustava Herknera, který vlastnil i sousední dům čp. 75 na Václavické ulici, který už dnes ale nestojí.

Úplně vlevo je dodnes zachovaná nádrž, která byla zásobárnou vody původně pro Hilgerův mlýn a později pro pohon turbíny v objektu čp. 320 – tedy námi zmiňovaný objekt přádelny na odpadní vlnu Waltra Pradeho.

Ostatní chrastavské budovy již snadno poznáte – kostel sv. Vavřince a vlevo od něj školu ve Školní ulici (postavena 1896), která prochází v současnosti generální rekonstrukcí a budovu Výchovného ústavu, původně Okresního chudobince, tzv. Siechenhausu (1912).

Za zmínku stojí i pestře rozparcelovaná políčka pod Bedřichovkou i na východní straně Ovčí hory.

Gustav Herkner provozoval truhlárnu čp. 75 na křižovatce Vítkovské a Václavické ulice. **Dlouhý vrch** (*Langeberg*, *Langer Berg*) je kopec mezi těmito ulicemi.

Kousek od rozcestí zde stávala známá **Lindnerova restaurace *Gartenlaube*** (Zahradní besídka).

Lindnerova restaurace stávala v cípu křižovatky mezi Václavickou a Vítkovskou ulicí.

Podnik byl vyhlášeným místem jak pro nedělní špacíry, tak i pro pořádání oslav a svatebních hostin.

Dům kdysi míval čp. 68 a spadl do katastrálního území Dolní Chrástava. Podle pamětníků restaurace sloužila svému účelu i v poválečných letech.

Ještě jeden pohled na dvůr Pradeho podniku, který zachycuje obětavé ženy, které se staraly o cvičence a hosty 30. Männergauturnfestu v roce 1936.

Bulletin společnosti přátel historie města Chrastavy

Nº 264 bylo vydáno v dubnu 2019

Vydává jako přílohu Chrastavských listů a pro svoji potřebu Společnost přátel historie města Chrastavy.

Toto číslo připravili: Petr Medřický, Ivan Vydra

Přepisy a překlady textů: Gerlinde Bahre, Petr Medřický, Zuzana Brozová

Napsat nám můžete na e-mail: sphmch@volny.cz

